

הקשבה – עמדה של צפייה לגילוי: מורשתו של מייקל ווייט

ישי שליף

נכתב בהזמנת מרכז דלוויטש, אדלייד, אוסטרליה לרגל מלאות שנה לפטירתו של מייקל ווייט 4 אפריל 2009 תורגם בעזרתה של רחל פארן

בבואי לחשוב על רעיונות, עשיה ו/או עקרונות שהיו המשמעותיים ביותר עבורי בעבודתו ודרך חייו של מייקל ושהשפיעו עלי באופן משמעותי ועיצבו את דרך עבודתי, עלתה במוחי חוויה אחת שהיתה לי איתו שלא הרפתה את אחיזתה בי מאז.

בביקורו האחרון של מייקל בארץ בשנת 2005 הזמנתי אותו לחתונה של אחיין שלי. זו הייתה חתונה יהודית דתית. מייקל קיבל את ההזמנה בהתלהבות. הייתי רוצה לתאר את החוויה המשותפת, לנסות לשיים כמה מהעשיות הנרטיביות שאני חש שמייקל מימש ואת השפעתם עלי ועל עבודתי. בתהליך כתיבת מאמר זה ניהלתי דו-שיח עם מייקל דרך כתיבתו בתקופות שונות ואחלק עם הקורא כמה ממחשבותי סביב דו-שיח זה.

עדים לטקס

על פי המסורת היהודית טקס הנישואין מתנהל על ידי רב תחת חופה שממוקמת תחת רקיע השמים. חופה זו היתה על כר דשא מחוץ לאולם צופה לעיר העתיקה בירושלים. מייקל התבונן במתרחש בקשב רב ושאל מספר שאלות לגבי פרטים בטקס. כל מי שמכיר את מייקל היה שם לב לריכוז האינטנסיבי בהקשבה וקליטה של כל פרט בזירת ההתרחשות. בסוף הטקס אמר עד כמה משמעותי שמורשת עתיקה של יותר מאלף שנה נשמרת חיה באופן כזה.

באמירה זו התהדהד הזמן בו הלכנו מהכותל המערבי בליל שבת בתוך העיר העתיקה לביתי שהוא כשעה הליכה משם. כאשר צעדנו על האבנים בסמטאות השוק של הרובע המוסלמי, מייקל שאל 'האם אתה רוצה לומר לי שאנו פוסעים מעל לאלפיים שנות היסטוריה?'

בחזרה לטקס החתונה, מייקל אמר שזה (הטקס בן אלף השנים) הוא משמעותי במיוחד עבורו, כיון שהיטלר והנאצים ימ"ש התכוונו לחסל לא רק את האנשים אלא גם את המנהגים האלו, כך שהטקס כמו גם העם שרדו מכל נסיונות ההשמדה הללו. הוא המשיך לומר שהוא חושב שכל בן אנוש צריך לקחת חלק בצפייה בטקס כזה פעם בחייו.

לאחר מכן המשכנו לתוך אולם האירוע שם היו ריקודים נפרדים במעגלי ריקוד סביב החתן והכלה. במעגלים אלו היו רוקדים מגיל צעיר מאוד ועד שיבה. מייקל היה ממוקד בילדים הצעירים שרקדו עם המבוגרים ולעיתים במעגלים קטנים משל עצמם.

ענין זה בילדים הזכיר לי את המשך ההליכה מהכותל לביתי איתו. כאשר הגענו קרוב יותר לביתי עברנו דרך שכונת מאה שערים. הכבישים היו סגורים לתחבורה בגלל השבת ובנות צעירות שצמות ארוכות

קשורות להן על גבן לבושות בבגדי לבן ושחור שיחקו בכביש. מייקל צפה בהם בריכוז רב ושאל מספר שאלות לגביהן.

אני יודע שחוויות אלו מהחתונה היו מאוד משמעותיות עבורו. למחרת בבוקר הוא אמר לי שהוא כל כך התרגש שהתקשה להרדם באותו לילה.

עשיות של הקשבה

לאיזה עשיות שלו שמתו לב? כנראה שהחשובה ביותר עבורי היא הדרך בה מייקל הקשיב ושם לב לכל הפרטים השונים בטקס החתונה. זה כאילו שבזמן שמקשיב הוא עושה זאת עם כל חושיו: ראייה, שמיעה, הגוף והמוח. הוא מנסה לשאוב את החוויה באופן המלא ביותר. הוא שם לב לכל כך הרבה פרטים. המעורבות באה לידי ביטוי גם בשאלות שהוא שואל שנראות כזורמות מההקשבה הזרהירה ואליה. חלק מהדברים ששם לב אליהם גם הם נראים משמעותיים. מייקל היה ער למאפיינים התרבותיים, היסטוריים וחברתיים של האירוע. חשיבה על ההיסטוריה של הטקס, חשיבה על ההקשרים הרחבים יותר של החוויה היהודית, חשיבה על המשמעות של העלילה ושל עלילת הנגד לעולם הרחב, כל האספקטים הללו נראים רלבנטיים לעבודתנו עם יחידים, משפחות וקהילות. התמקדותו של מייקל בחוויותיהם של הילדים יתכן ושורשה לפחות מהזמן שעבד במחלקה פסיכיאטרית של ילדים בבית חולים לבריאות נפש באדלייד. מייקל תיאר בכתביו (ווייט, 2000a) איך ילדים תרמו להרפתקאות טיפוליות שהם מקור לשמחה בחייו ומקור להתפתחות עשיות טיפוליות רבות. פעמים רבות כל כך מתעלמים מחוויותיהם של ילדים שעלולים להיות כל כך בסיכון וכל כך מושלים ומודרים על ידי עולם המבוגרים. אבל מייקל בצפייתו והקשבתו הזרהירה תמיד היה מסוגל לראות את הסיפורים, המיומנויות וידע החיים הנסתר שהילדים היו כה עשירים בהם.

תיאורי 'הקשבה' של מייקל

בזמן כתיבתי מאמר זה הקדשתי חשיבה רבה על לעשייה הנרטיבית ולהקשבה. בעקבות כך יצאת למסע חיפוש בכתביה של מייקל משנות השמונים ועד היום. להפתעתי מצאתי מעט מאוד אזכורים מפורשים לגבי הקשבה. האזכור המפורש ביותר של הקשבה הוא במושג ובעשייה של 'הקשבה כפולה' (ווייט, 2000b) או 'להקשיב בכפול' (ווייט, 2004 עמ' 30) שמייקל מגדיר כמתאר את העמדה (במובן ממש פיזי) שלו בשיחה הטיפולית. להבנתי הסיבה שמייקל ממעט בשימוש במושג הקשבה גלומה בתיאור מה הוא 'עושה' באותה 'עמדה'.

כבר ב-1988 מייקל מתאר את הפעולה של הפקת הסיפור החלופי '...ההפקה של התיאור השני מצריכה בדרך כלל שהמטפל ייזום שאלות שיזמינו את חברי המשפחה לשים לב לתוצאות הייחודיות (היוצאים מן הכלל)...' (ווייט, 1989 עמ' 37). שימו לב שהוא משתמש במושגים הבאים 'יזימת שאלות' ו'הזמנה לשים לב'.

בכתיבה מאוחרת שלו הוא מתייחס לפעולות דומות כ'סיוע לאנשים אלו להפיק משמעות חלופית של החוויה של ניצול... לעזור להם לפסוע לתוך תיאור יותר חיובי... ואז יתאפשר להתחבר באופן פעיל עם פירוש מחדש... (ווייט, 1995 עמודים 83-84). בקטע זה מייקל משתמש במושגים הבאים: 'לסייע להפיק משמעויות חלופיות', לסייע להם לפסוע לתוך תיאורים חיוביים יותר ו'התחברות פעילה יותר בפירוש מחדש.

בקטע נוסף מייקל כותב איך שימת הלב ליוצא מן הכלל את הדברים הבאים: 'לספק פתח לחיפוש דרכים אחרות של קיום וחשיבה בעולם, לידע חיים ומיומנויות חיים אחרות' (ווייט 1997 עמ' 225). שימו לב לשימוש במושג 'סיפוק פתח' שמייקל משתמש גם בכתיבה מאוחרת יותר 'הזיהוי של אספקטים כל כך שונים (מהסיפור רווי הבעיה) של חוויות חיים יכולות לספק פתח לפיתוח קיום של סיפור חלופי של חיי אדם' (ווייט, 2007 עמ' 219).

בספרו האחרון של מייקל הוא כותב '...שיחות שמדגישות תוצאות ייחודיות מספקות לאנשים את ההזדמנות לתת קול לכוונותיהם עבור חייהם... (שם, עמ' 220) כאן הוא מציע מושגים אחרים של 'הדגשה' ו'סיפוק אפשרויות'.

במאמר על עבודה עם טראומה מייקל מרחיב יותר מכל כתיבה אחרת על 'להקשיב באופן כפול' הוא כותב: '...הצעד הראשון בנגישות למרחבי חיים חלופיים היה דרך הגילוי של הדברים להם אנשים מעניקים ערך...'

(צעד זה) פותח את הדלת להמשך התפתחות של סיפורים חלופיים בחיים של בני אדם ולחיפוש של מרחבים אחרים בזהות של בני אדם... (ווייט, 2004 עמ' 56) פה בולט השימוש במושגים 'גילוי' ו'פתיחת דלת'. בהמשך טקסט זה מייקל משתמש במושגים 'למצוא סימנים', 'ליצור הקשר', 'למצוא את העקבות'. אלו רק חלק מהפועלים שמייקל משתמש בהם לתיאור ההקשבה הכפולה. משפט שמסכם את כל האמור הוא: 'ואני מנסה ליצור הקשר שבו האופי הרב שכבתי של התגובות, יתגלה באופן עשיר, יקבל הכרה חזקה ויכובד'. המושג הקשבה לא יכיל בתוכו את המארג הכל כך עשיר של כוונות ועשיות שמתבטאות בתהליך זה.

בשני ציטוטים, אחד מוקדם מאוד ואחד עשר שנים מאוחר יותר מייקל מסביר מה יכול לקרות עם אנו לא מאפשרים הקשר של הקשבה כפולה. במאמר מוקדם (ווייט, 1989) כאשר הוא מתאר את היחסים בין אנשים איתם הוא עובד לבין היוצאים מן הכלל, מייקל רומז על מה אנו צריכים לעסוק בו כדי 'להקשיב' באופן מלא לתוצאה הייחודית (יוצא מן הכלל): '...יוצאים מן הכלל עלולים לחלוף על פנינו מבלי שנשים לב אליהם אלא אם כן המקבל הוא 'באופן מסוים מוכן לגילוי המתאים כאשר הוא מגיע' (שם). לדעתי המוכנות או הציפייה הזו לגילוי היא העמדה אליה מתייחס מייקל בכתיבתו המאוחרת יותר. בלי עמדה זו היוצא מן הכלל יכול 'לעבור כמו בליפ החולף על פני מסך המודעות לפני שהוא נעלם מעבר לסף אל תוך הריקנות' (ווייט, 1997 עמ' 225).

התמונות והחוויות של צפייה במייקל בחתונה יהודית, ההליכה איתנו ברחובותיה של ירושלים ומחקר הזוטא בכתביו של מייקל מיקדו את תשומת לבי לעמדה שמייקל אימץ שיכולה להיות מתוארת כ'מוכנות לגילוי'. זו עמדה שאני מבקש לאמץ ובוחר לממש בשיחות והמפגשים הטיפוליים.

ביבליוגרפיה

- White, M. (1989). The process of questioning: A therapy of literary merit? *Selected Papers*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- White, M. (1995). Naming abuse and breaking from its effects. *Re-authoring lives: Interviews and Essays*. Adelaide: Dulwich Centre Publications pp. 82-112.
- White, M. (1997). *Narratives of Therapist' lives*. Dulwich Centre Publications.
- White, M. (2000a). Children, children's culture, and therapy. *Reflections on Narrative Practice: Essays & Interveiws*.
- White, M. (2000a). Re-engaging with history: The absent but implicit. *Reflections on Narrative Practice: Essays & Interveiws*. Adelaide: Dulwich Centre Publications. pp. 35-59.
- White, M. (2004). Working with people who are suffering the consequences of multiple trauma: A narrative perspective. *International Journal of Narrative Therapy and Community Work*. (4) pp.
- White, M. (2007). *Maps of Narrative Practice*. New York: W.W. Norton.